

Uued tuuled tähtede maailmas

Ain Kallis, Tartu Observatoorium, 1. aprill 2003 00:00

Kõik, kel on vähegi aimu astronoomiast, teavad, et enim häirib õhkkonda Maal nn. päikesetuul, see tekitab virmalisi, magnetorme, nood omakorda tekitavad teadupärast segadust nii inimeste elus kui ka tehnikas.

Sama tugevad tormid, tingituna muutustest riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil, möllavad ka Eesti teadusmaailmas. Euroopa Liitu astumise lootuses ei osanud enamik meist arvatagi, milliseid ümberkorraldusi see kaasa toob. Isegi sellises traditsioone hindavas teadusharus kui astronoomia.

Euroliit tähtede kallal

Jaanuari 10. kuupäeval ilmunud Postimehe teadusuudiste loos leidsid valgustamist mitmed probleemid, millega Tõravere täheteadlastel tuleb kokku puutuda Euroopa Liidu astronoomiat käsitlevate direktiivide rakendamisel. Paljudes lugejates tekitas nõrdimust näiteks ELi nõue unifitseerida eri riikide tähtkujude nimetused.

Hulk Tõravere külastajaid on imetlenud Tartu skulptori Lagle Israeli kuulsat kivimosaiiki, mis kujutab meie esivanemate tähistaevast. EL direktiivi nr. 3005/334a-7 kohaselt tuleks sellel muuta mitme tähtkuju nime ning teha seega ka korrektiive kivikeste paigutuses kaardil.

Kõige tuntuma, Suure Vankri kujutise asemel võib näha nüüd Suurt Karu (Ursa Major), Orjätähe asemel särab pannool uhkelt Siirius, probleeme valmistab näiteks tähtkuju Koot ja Reha – kuidas näeks välja kividest Orion või Kadri Sõela asemele tulev Perseus?

«Õnneks on mitmele tähtkujule antud nii kreeklaste kui ka eestlaste poolt ühesugused nimed, nagu Kaksikud, sel juhul jäävad nende kujutised küll muutmata!» kommenteeris tehtavat observatooriumi teadusdirektor Tõnu Viik.

Lahkuvalt haridus- ja teadusministrilt oleks astronoomid oodanud tunduvalt resoluutsemat eesti rahvapärandi kaitsmist – ehk oleks siis Brüssel teinud ka mõningaid järeleandmisi. Protestijaid säärase «ennekuulmatu ja pretsedenditu Eesti kultuuriobjekti solkimise üle» oli artikli ilmumise järel kuulda-lugeda nii tavalugejate kui ka ülikooliprofessorite hulgas.

Oodatakse uut ministrit

Üks oma nime avaldamist mitte soovinud ministeeriumi ametnik soovitas siiski mosaiigi lõpliku ümbertegemisega veidi viivitada: äkki on uuel valitsusel rohkem julgust ja pealehakkamist tähekaardi

originaalkuju säilitamisel. Parimaks variandiks oleks muidugi asjatundliku teadlase asumine ministri kohale: argumenteeritud vastuväited võiks loodetavasti mõjutada isegi ELi bürokraate järeleandmistele.

Akadeemik Jaan Einasto rõhutas observatooriumi teadusnõukogus esinedes taevakaardi suurt täpsust ning kunstilist unikaalsust. Peale selle tuletas ta meelde üht kosmoloogidele palju peamurdmist põhjustanud sündmust 2000. aasta lõpust – nimelt avastati siis, et kaardilt on kadunud kaks kivi. Seega ei ole mosaiigis hetkel mitte 20 000 kivi (arv, mis on esitatud teatmikes), vaid 19 998. Kõik see ei ärataks muidugi teadusmaailmas mingit tähelepanu – suveniiriküttide tegu – kui just kadunud kivide asukoht.

Nimelt on üks tühik täpselt seal, kus asub kosmoses üks nn. mustadest aukudest (Cannes Venatici tähtkujus täht Chara lähedal)! Ei tule imestada, et mitmed raadioteleskoobid maailmas on suunatud nüüd Kerakorvide tähtkuju poole (too saab, muide, varsti uueks nimeks Kilp e. Scutum), sest just sealt on kadunud teine kivike Tõravere tähekaardil!

«Puuduv kivike mosaiigis – puuduv tellis kosmoloogia alusmüüris», selline oli artikli pealkiri USA ajakirjas «American Science News». Avaldati arvamust, et ei ole midagi imelikku selles, et sündmus leidis aset just Eestis: on ju Jaan Einasto juhitud kosmoloogide koolkond saanud tuntuks oma uurimustega varjatud massi alal.

Pole raske ette kujutada, mis juhtub siis, kui järgmine must auk universumis avastatakse nimelt meie kivise taevakaardi järgi – turismibuum Lõuna-Eestis, rohkemat raha ka teadusele jne. Vastuse sellele küsimusele peaksid andma juba lähemad kuud.